

että teoksen tyyli on osittain kielien puolesta "ronski" ja että Lutherin anaalisia kielikuvia käytetään kenties tavallisen lukijan iloksi lisäämään kansantajuutta. Sinänsä voi kysyä, ovatko pierujutut suoraan verrannollisessa suhteessa kansantajuuteen missään tekstissä – nähdäkseni kansantajuus muodostuu monista kielellisistä keinoista. Itse pidän tämänkaltaista ronskiutta tervetulleena ja monipuolistavana piirteenä Lutherin opillisen ajattelun systemaattiseen esitykseen. On faktaa, että Lutherin tekstit sisältävät huomattavan määrän ronskia kielenkäyttöä. Lutherin tapa käyttää rempseää kieltä on piirre, jota Vainio myös analysoi kiitettävästi kirjassaan. Hän toisaalta huomauttaa aiheellisesti, ettei Luther ollut aikalaisiinsa verrattuna ensinkään rääsäyksiin yksilö. On joka tapauksessa varsin luontevaa, että myös vähemmän salonkikelpoinen kielenkäyttö näkyy Lutherin ajattelua ja retoriikkaa tarkastelevassa teoksessa. Nähdäkseni Vainio pyrkii näiltä osin ottamaan vakavasti haasteen siitä, ettei moderni tutkimus stilisoisi Lutherista piirtyvää kuvaa liiallisesti todellisuuteen nähden.

SINI MIKKOLA, TEOL. MAIST.

ELISABETH GERLE

**Sinnlighetens närvaro:
Luther mellan kroppskult och kroppsförakt.
Stockholm: Verbum 2015.
409 s.**

Elisabeth Gerle työskentelee etiikan professorina Lundin yliopistossa sekä Ruotsin kirkon tutkimuskeskuksessa. Martti Luther on yksi hänen kiinnostuksen kohteistaan muiden teemojen kuten ihmisoikeuksien, globalisaation ja monikulttuurisuuden ohella. Vuonna 2015 julkaistussa teoksessaan *Sinnlighetens närvaro: Luther mellan kroppskult och*

kroppsförakt Gerle tarkastelee Lutherin ajattelua aistillisuuden, keholisuuden ja seksuaalisuuden kautta. Gerle aloittaa tarkastelunsa kristillisen uskon ensimmäisiltä vuosisadoilta avaten sitä, millä tavoin kristityt teologit ovat vuosisatojen kuluessa suhtautuneet ihmiskehoon ja aistillisuuteen. Fokus on kuitenkin vahvasti tässä päivässä: Gerlen tekstin punainen lanka liittyy ensisijaisesti siihen, millä tavoin ruumiillisuuden historiaa voidaan uudelleen lukea erityisesti Lutherin kautta, ja siten paitsi ymmärtää nykypäivän käsitystä keholisuudesta myös tarjota inspiraatiota muuttaa kehoon liittyviä nykykeskusteluja.

Jo aivan kirjansa alussa Gerle tekee sen olennaisen huomion, ettei Lutherin ruumiillisuusikäsitteitä tarkastelevia tutkimuksia ole juuri lainkaan olemassa. Tämä on ilmiselvä puute Luther-tutkimuksen saralla, ja Gerlen kirja pyrkii osaltaan vastaamaan tutkimusaukkoon. Useimpien tutkijat ovat kiinnostuneempia käsittelemään Lutherin ihmiskuvan hengellistä kuin kehollista puolta. Tällainen tutkimus tuottaa yleensä sivuhuomiona joitakin mainintoja ihmiskehosta, mutta systemaattinen analyysi puuttuu valtaosin. Gerlen mukaan on vaarana, että ihmiskeho luotuna entiteettinä jää takalalle, mikäli päähuomio kiinnitetään ruumismetaforiin – esimerkiksi kristittyjen yhteisöön eli kirkkoon – kuten teologisessa tutkimuksessa on hänen mukaansa usein tapana tehdä. Gerle kutsuu tätä tendenssiä teologisoida ruumista sen kirkollistamiseksi (ruots. kyrkifiering). Gerle keskittyy sen sijaan konkreettiseen ihmisruumiiseen, ei sen teologisiin tai kirkollisiin representaatioihin.

Tutkimuskirjallisuuden puutteen esiin nostamisen lisäksi Gerle tuo ansiokkaasti ilmi myös lähdemateriaalin haastavuuden. Lutherin käsitteitä ihmisruumiista on etsimällä etsittävä: hänen käsityksensä nousevat usein ikään kuin rivien väliltä muiden asioiden ohessa. Gerleä aiemmin saman huomion on teh-

nyt muun muassa yhdysvaltalainen Charles Cortright väitöskirjassaan. Kysymys lähdemateriaalin haastavuudesta ja hajanaisuudesta koskee tosin myös monia muita teemoja Lutherin tuotannossa.

Gerle on ottanut teoksessaan monin tavoin huomioon feministiteologisen lähestymistavan. Käytännön esimerkkinä mainittakoon, että hän käyttää ihmisestä puhuesaan aina feminiinistä hon-pronominia. Feministiseen kritiikkiin liittyen Gerlen yksi vahvuus on oman tutkijaposition sanallistaminen: hän sanoittaa auki omat lähtökohtansa sekä sympatiansa ja antipatiansa. Hän esimerkiksi kertoo olevansa lähtökohtaisesti kriittinen ihmisen henkisen ja ruumiillisen puolen erottamista kohtaan. Tämä on lähtökohta, joka ohjaa monin tavoin kirjan tarkastelua. Gerle tuo useammassa yhteydessä esiin omien, värityneiden tarkastelutapojensa merkityksen muun muassa toteamalla olevansa naissukupuolen edustaja, jonka työ globaalien eettisten kysymysten kanssa vaikuttaa siihen, millä tavoin hän asettaa tutkimuskysymyksiä sekä miten hän tulkitsee Lutheria. Oman asemoitumisen sanoittaminen on tärkeää, joskin on myös todettava, että tätä tehdään kirjassa verraten monta kertaa. Gerlen paikoitellen vahvana nouseva minä-kerronta liittyy nähdäkseni kirjan luonteeseen laajemminkin. Teos on eettiseen pohdintaan orientoitunut, filosofinenkin tutkielma, jossa akateeminen tutkimusote yhdistetään kirjoittajan henkilökohtaisesti tärkeinä pitämiin ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin.

Gerlen yhtenä tavoitteena on tarjota lukijoille aiempaa vivahteikkaampi kuva Lutherista. Lutherin tutkiminen aistillisuuden ja keholisuuden perspektiivistä tuo luonnollisesti itsessään jo uusia näkökulmia Luther-tutkimuksen kentälle ja rikastaa hänestä luotua kuvaa. Gerle myös esimerkiksi tarjoaa uudelleenluentaa Lutherin rakkauden teologiasta muun muassa kritisoimalla ny-

greniläistä eros ja agape -jaottelua ja keskittymällä morsiusmystiikkaan. Hän nostaa esiin paljon olennaista Lutherin ruumiillisuuskäsityksistä esimerkiksi kuvaamalla Lutherin käsitystä ihmisestä ensisijaisesti kokonaisuutena (lat. *totus homo*) tai vaikkapa erottelemalla luomisen mukaisen, seksuaalisen yhteenliittymisen tarpeen lankeemuksen jälkeen kuvaan mukaan tulleesta himosta. Lutherin omien kokemusten, myös ja erityisesti ruumiillisten sellaisten, merkitystä hänen teologialleen alleviivataan. Paikoin Gerlen johtopäätökset ovat tosin hieman yksinkertaistavia. Hän muun muassa toteaa, että ruumis ei ollut Lutherille ongelma tai este ja että toisaalta termi "liha" oli Lutherin käytössä aina negatiivisessa merkityksessä. Kumpikaan väitteistä ei pidä täysin paikkaansa, vaan Lutherin ajattelu oli monimuotoisempaa.

Gerlen teosta *Svenska Dagbladetissa* arvioinut dosentti Susanne Wiggerts Yngvesson on asettanut sen vastakohtaksi aiemmalle tutkimukselle, joka on hänen mukaansa luonut Lutherista todellisuutta totiseman ja harmaamman kuvan. Edesmennyt Luther-tutkija Heiko Oberman kritisoi Luther-tutkimusta jo 1980- ja 1990-luvuilla hieman samankaltaiseen tyyliin todeten, että Lutherista oli siihenastisessa tutkimuksessa luotu siloteltu ja salonkikelpoinen kuva. En kuitenkaan aivan allekirjoita Yngvessonin väitettä tämän päivän kontekstissa. Nykyään monissa tutkimuksissa otetaan melko hyvin huomioon esimerkiksi Lutherin keskenään ristiriitaiset näkemykset ja kunkin kontekstin – niin historiallisen kuin tekstuaalisen – vaikutus hänen ajatteluunsa. Tuore esimerkki tällaisesta tutkimuksesta on professori Lyndal Roperin kirjoittama elämäkerta *Martin Luther: Renegade and Prophet* (2016), jossa hyödynnetään myös psykohistoriallista tutkimusotetta.

Tätä monin tavoin käsitteilytään monipuolista ja kiinnostavaa teosta lukiessa nousee väistämättä mie-

leen se kysymys, onko nimenomaan Lutherin ottaminen teoksen otsikoon ja keskeiseksi osaksi tarkastelua ollut itse asiassa välttämätöntä. Otsikostaan huolimatta teoksessa käsitellään Lutherin lisäksi lukuisaa joukkoa muita ajattelijoita varhaiskirkon teologeista aina nykypäivän filosofeihin ja historioitsijoihin. Lutherin teksteihin syvennyttään kunnolla vasta sivulta 152 lähtien, vaikka niiden tulkintaa on ennakoitu monessa yhteydessä jo aiemmin. Gerlen mukaan Lutherin valintaa tutkimuskohteeksi on ohjannut hänen merkityksensä, tarkemmin ottaen yleisesti jaettu *käsitys* hänen merkityksestään ruotsalaiselle yhteiskunnalle ja sen historialle. Gerlenkin mainitsema populaari käsitys esimerkiksi niin sanotun luterilaisen työmoraalin tai ruumiskielteisyyden liittymisestä nimenomaan Lutheriin itseensä on luonnollisesti yleisty, joka ei ota huomioon 500-vuotista historiankulkua Lutherin ja nykypäivän välissä. Lisäksi käsitykseni mukaan uuden ajan alun Itämeren alueella Philipp Melanchthonin vaikutus oli todellisuudessa monelta osin Lutheria suurempi. Modernissa tutkimuksessa on myös todettu, että muun muassa Ruotsissa saksankielistä yliopistoteologiaa tärkeämpiä olivat usein esimerkiksi ruotsinkieliset yleisluontoiset traktaatit.

Gerlen kirja on osin laadittu vastaamaan yleisen mielipiteen ja median jakamiin mielikuviin. Luther toimii Gerlen ja muiden modernien tutkijoiden keskustelukumppanina kirjassa, kuten Gerle asian esittää. Lutherin ruumiillisuuskäsitysten ja ruumismyönteisyyden avaaminen on kuitenkin vain yksi askel jäljitettävässä nyky-Ruotsin ruumiillisuuskäsitysten historiaa. Lutheria edeltävien ajattelijoiden osalta historian kartoitusta on onneksi tehty teoksessa varsin mukavasti. Kuitenkin myös Lutherin aikaisten näkemysten peilaaminen sekä ennen kaikkea protestanttisen historian laajempi käsitteily kehollisuuden perspektiivistä olisi ollut historiantutki-

muksen näkökulmasta mielekästä ja tärkeää. *Sinnlighetens närvaro* on joka tapauksessa vahvuuksineen ja puutteineen tervetullut lisä teologiseen tutkimukseen: se ottaa ilahduttavan vakavasti kysymyksen kehollisuuden merkityksestä niin historiasa kuin nykypäivänä.

SINI MIKKOLA, TEOL. MAIST.

MARTIN WALLRAFF & SILVANA SEIDEL MENCHI & KASPAR VON GREYERZ (ED.)

Basel 1516: Erasmus's Edition of the New Testament. Spätmittelalter, Humanismus, Reformation 91. Tübingen: Mohr Siebeck 2016. 319 s.

Vuosi 1516 oli Erasmusuksen vuosi. Aikansa johtava teologi oli viissikymmenissä. Hän oli tullut Baseliin kaksi vuotta aikaisemmin valmistelemaan kahta editiota, jotka ilmesivät Johannes Frobenin kirjapainosta. Jos kirkkoisä Hieronymuksen tuotanto täytti yhdeksän folianttia, myös *Novum Instrumentum* oli foliokokoinen. Sen rinnakkaisilla palstoilla ovat kreikkankielinen teksti ja Erasmusuksen latinankielinen, Vulgatasta poikkeava käännös. Teokseen kuuluu kolme esipuhetta, ja sen lopettavat laajat *Annotationes* eli kommentaariosasto, joka sisältää sekä tekstikriittisiä että teologisia huomautuksia.

Erasmus omisti aikaansaannoksensa paaville, ja vastauskirjeessään Leo X mainostaa teosta oppineille ja sulkee tekijän suosioonsa. Erasmus liitti tämän kirjeen jokaisen uuden painoksen alkuun ja hankki lisäksi teokselleen keisarillisen privilegion.

Erasmusuksen tarkoitus oli korjata perinteistä Vulgatan tekstiä. Juuri tämä herätti vastustusta, ei niinkään ensi kertaa julkaistu alkuteksti; kreikan taito oli vielä harvinainen oppi-